

Мсп Марија Милојевић, истраживач сарадник
Правног факултета Универзитета у Крагујевцу
ORCID: 0000-0002-0845-1098

Изворни научни рад
УДК: 343.542.1:342.7
DOI: 10.46793/XXIMajsko.391M

ОСВЕТНИЧКА ПОРНОГРАФИЈА КАО ПРОБЛЕМ САВРЕМЕНОГ ДРУШТВА-МЕЂУНАРОДНИ СТАНДАРДИ, САВРЕМЕНЕ ИНКРИМИНАЦИЈЕ И НОРМАТИВНИ ОКВИР У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ*

Резиме

Осветничка порнографија је све чешћи проблем савременог друштва имајући у виду да се са развојем технологије појављују нови начини и разноврсније могућности за лакше и брже дистрибуирање и чињење доступним трећим лицима снимака порнографске садржине без пристанка жртве. Постоји повећана потреба за инкриминацијом овог друштвено непожељног понашања. У наставку рада анализираћемо праксу Европског суда за људска права у односу на проблем осветнички порнографије, изложити начин инкриминације овог недозвољеног понашања у појединим државама, као и међународне стандарде и активности на нивоу ЕУ у циљу заштите права на приватност у дигиталном окружењу. На крају, изложићемо стање у нашем законодавству заједно са предлозима за измену Кривичног законика и увођењем новог кривичног дела "злоупотреба снимка интимне садржине" и сугестијама у вези са предметном инкриминацијом уважавајући све претходно наведене теоријске и практичне проблеме код уобличавања законске регулативе.

Кључне речи: осветничка порнографија, злоупотреба снимка интимне садржине, заштита права на приватност, порнографија без пристанка, deepfake порнографија.

1. Увод

Савремено друштво и развој дигиталних технологија носи са собом нове опасности које се огледају у бржем и лакшем вршењу кривичних дела, тежем

* Рад је резултат научноистраживачког рада аутора у оквиру Програма истраживања Правног факултета Универзитета у Крагујевцу за 2025. годину, који се финансира из средстава Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

доказивању и проналажењу починилаца, као и дубљем задирању у интимну сферу и приватност жртава што оставља теже последице по ментално здравље жртава. Осветничка порнографија је један од све чешћих проблема савременог друштва, а у дигиталној ери ово недозвољено понашање поприма нове димензије. Најпре, долази до лакшег и бржег дистрибуирања и чињења доступним трећим лицима снимака порнографске садржине без пристанка жртве уз помоћ све напреднијих дигиталних алата. Са друге стране, повећава се и потреба за већом заштитом жртве с обзиром на чињеницу да се њена приватност излаже на осуду и увид много већег броја људи него раније и то посредством интернета, друштвених мрежа, разних *chat* група, порно сајтова и страница који објављују порнографски материјал без икакве цензуре и контроле. Када једном порнографски материјал постане „виралан“ и крене да кружи интернетом, изузетно је тешко (готово немогуће) уклонити сваку његову копију и сваки траг са интернета, што значи да жртва може трпети последице готово до краја живота и од којих не може побећи јер је интернет данас доступан широм света. Још једна негативна последица развоја дигиталних технологија је могућност стварања *deepfake*-а- псеудопорнографије, што значи да се слика или снимак може, уз помоћ техничких алата, модификовати или створити тако да се лажно прикаже да се на њему налази жртва иако она никада није направила снимак такве експлицитне садржине. У том случају починилац и не мора бити бивши партнер жртве или неко ко је односом поверења дошао до интимних снимака, већ било ко, тако да је још теже доказати починиоца. На крају, и доказивање оваквих кривичних дела није лак задатак, с обзиром да у сврху прибављања доказа полиција и тужилаштво морају ићи у корак са најновијим технолошким достигнућима. Порнографски сајтови и странице немају никакав увид и контролу над тим ко поставља недозвољени садржај а ни механизме откривања адреса са којих су снимци *upload*-овани па се и починилац тешко открива. Све наведено указује да ова тема завређује посебну анализу у данашњем дигиталном друштву, а кривично дело осветничке порнографије треба да буде инкриминисано у свим државама па и у нашој.

2. Појам осветничке порнографије

Појам осветничка порнографија у теорији се односи на „дистрибуцију сексуалног или интимног материјала без пристанка приказане особе, често с изношењем личних података приказане особе како би јој се нанела штета“¹. У криминолошкој теорији, осветничка порнографија се дефинише и као „дељење

¹ Citron, D. K., *Hate Crimes in Cyberspace*, Harvard University Press, 2014, стр. 17.

сексуално експлицитних слика (укључујући фотографије) и/или видео-снимака без пристанка, са основном мотивацијом повезаном са осветом"².

Код назива овог недозвољеног понашања, постоје два проблема. Наиме, реч „порнографија“ имплицира да је дошло до вољног стварања и дељења сексуално експлицитног садржаја ради јавног приказивања, што овде није случај па многи аутори уместо наведеног користе термин „порнографија без пристанка“³. Најчешће, пристанак жртве постоји за стварање фотографија и снимака интимне садржине али само за приватну употребу између партнера, док друга страна искоришћава однос поверења и без пристанка (из мотива освете, наношења штете партнеру, уцене, профита и др.) фотографију или снимак учини доступним трећим лицима. Када се ради о односу бивших или садашњих партнера у току кога је настао спорни интимни снимак, што је најчешће случај, „порнографија без пристанка“ често игра улогу у насиљу у породици, при чему злостављачи користе претње да ће разоткрити такве садржаје како би спречили своје partnere да оду или пријаве њихово злостављање полицији⁴. Појам „Порнографија без пристанка“ обухвата материјал добијен скривеним камерама, материјал споразумно размењен у поверљивом односу, украдене фотографије и снимке сексуалних напада.⁵ Ако се задржимо на пољу мотива за овакво кривично дело, термин „осветничка порнографија“ сугерише да је примарни мотив освета партнера који након завршетка везе злоупотребљава интимне фотографије и снимке и чини их доступним широј јавности како би нарушио приватност и углед бившег партнера. Код осветничке порнографије, како је она инкриминисана у другим државама, суштина је у објављивању или дистрибуирању експлицитне фотографије са мотивом освете.⁶ Међутим, како ћемо касније видети, у предлогу измена и допуна Кривичног законика за увођење овог кривичног дела, акценат је на томе да се, без пристанка лица које се налази на фотографском, филмском, видео или другом приватном снимку полне садржине, такав снимак преда или показује трећем лицу или на други начин омогућује да се са њим упозна. Ово је чини се боље решење јер се санкционише само недозвољено понашање било из којих мотива да је предузето, док ће се побуде из којих је дело учињено свакако узети у обзир

² Davidson, J., Livingstone, S., Jenkins, S., Gekoski, A., Choak, C., Ike, T., Phillips, K., *Adult Online Hate, Harassment and Abuses: A Rapid Evidence Assessment*, University of East London, 2019, стр. 45.

³ Franks, M. A., *Drafting an Effective "Revenge porn" Law: A guide for legislators*, 2015, стр. 2.

⁴ Simpson, J., *Revenge Porn: What is it and how widespread is the problem?*, The Independent, July 2, 2014; Chiarini, A., *I was a victim of revenge porn*, The Guardian, Nov. 19, 2013.

⁵ Маскалан, К., *Осветничка порнографија*, дипломски рад, Правни факултет Свеучилишта у Загребу, 2023, стр. 3.

⁶ Димовски, Д., *Осветничка порнографија: криминолошки и кривичноправни аспект*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, (98)/2023, стр. 166.

приликом одмеравања казне за учињено кривично дело према општим правилима за одмеравање казне, отежавајућим и олакшавајућим околностима. Ни кривични законик Републике Хрватске не употребљава појам „осветничке порнографије“ већ као што ћемо видети инкриминише „злоупотребу односа поверења“ и „повреду приватности особе“ те инкорпорирајући мотив освете у само биће кривичног дела.

3. Кривично дело осветничке порнографије у европском праву

Како би на свеобухватан начин изложили дело осветничке порнографије, у наредном делу рада бавићемо се неким питањима везаним за овај вид друштвено непожељног понашања на европском тлу. Неизбежно је анализирати осветничку порнографију у контексту заштите људских права у оквиру механизма Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода и Европског суда за људска права анализирајући прецедентно право Суда у Стразбуру. Затим, извршићемо анализу важећих законодавстава појединих европских земаља које нам могу послужити као узор приликом увођења кривичног дела осветничке порнографије у правни систем Републике Србије. Имајући у виду да чињење овог дела представља најгрубље кршење права на приватност појединца, осврнућемо се на регулисање права на приватност на нивоу Европске уније, будући да се у оквиру ове заједнице највише одмакло у пружању заштите права на приватност.

Када се говори о делима насиља упереним против жена, Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици 2011. године (Истанбулска конвенција) основни је документ који успоставља високе стандарде у области заштите жена које су и најчешће жртве кривичног дела осветничке порнографије. Да и осветничка порнографија може бити кривично дело којим се штити живот и тело жене схваћено је у Извештају Србије за GREVIO групу тако што је препознато да се, поред таксативно набројаних кривичних дела, заштита жена и девојчица од насиља остварује применом и других инкриминација којима се штите брак и породица, живот и тело, човечност и друга добра заштићена међународним правом.⁷ Експертска група за борбу против насиља над женама и насиља у породици (GREVIO група) саставља упитнике, на основу којих чланице подносе извештај генералном секретару Савета Европе о законодавним и другим мерама којима се у дотичној држави чланици примењују одредбе ове Конвенције; чланице

⁷ Независни извештај НВО о примени Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља према женама и насиља у породици у Србији из 2023.године (Извештај за ГРЕВИО комитет), стр.18, доступно на: <chrome-extension://efaidnbmnnnnibpcajpccglclefindmkaj/https://www.cpz.rs/wp-content/uploads/2023/07/Izve%C5%A1taj-za-GREVIO-CP%C5%BD-2023..pdf>, приступљено: 12.04.2025.

одговарају на овај упитник, као и на све друге захтеве за информације које им затражи GREVIO група.⁸ У Независном извештају НВО за GREVIO из 2023. године констатовано је да је значајно што се за сва кривична дела која су у извештају наведена а којима се обезбеђује заштита жена од насиља, гоњење предузима по службеној дужности, без обзира на однос жртве и учиниоца, осим за основни облик кривичног дела полно узнемиравање, које се гони по предлогу⁹. То значи да је гоњење *ex officio* у духу одредби Истанбулске конвенције, док су поступци *ex parte* критиковани од стране GREVIO групе; ово се правило аналогним тумачењем може применити и на осветничку порнографију о чему ћемо касније у раду имати прилике да детаљније испитамо.

Међутим, највише се у оквиру Савета Европе проблем осветничке порнографије решавао у пракси Европског суда за људска права а у контексту људских права, пре него доношењем конвенција и правних аката.

3.1. Осветничка порнографија у пракси ЕСЉП- заштита жртве у складу са одредбама Конвенције

На осветничку порнографију може се применити члан 8. Европске конвенције за заштиту људских права и темељних слобода који се односи на право на поштовање приватног и породичног живота. Према тексту ове одредбе: „Свако има право на поштовање свог приватног и породичног живота, дома и преписке. Јавна власт се неће мешати у остваривање тог права, осим у складу са законом и ако је у демократском друштву нужно ради интереса државне сигурности, јавног реда и мира, или економске добробити земље, те ради спречавања нереда или злочина, ради заштите здравља или морала или ради заштите права и слобода других.”¹⁰ Да се овим чланом могу штитити права жртава кривичног дела осветничке порнографије, показало се у пракси Европског суда за људска права.

Суд је најпре, у предмету *Khadija Ismayilova v. Azerbaijan*, који се односио на тајно снимање новинарке у њеном дому и накнадно јавно ширење видеозаписа, закључио да „свако има право водити приватни живот далеко од нежељене пажње“¹¹. Затим, Суд је доследно сматрао да појам приватног живота обухвата аспекте везане уз лични идентитет, као што су име особе, њена фотографија или телесни и морални интегритет; јемство које пружа члан

⁸ Приручник за праћење примене Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (Истанбулске конвенције), стр. 3, доступно на: <chrome-extension://efaidnbmnnnnibpcajpglclefindmkaj/https://www.sigurnamreza.ba/upload/documents/novembar%202018/Prirucnik%20GREVIO%201.pdf>, приступљено: 12.04.2025.

⁹ Наведени Независни извештај НВО, стр. 18.

¹⁰ Чл. 8 Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода из 1950.

¹¹ *Khadija Ismayilova v. Azerbaijan*, Applications nos. 65286/13 and 57270/14, чл. 139.

8. Конвенције првенствено је намењено осигурању развоја личности сваког појединца у његовим односима с другим људима без спољног мешања.¹² Када је реч о фотографији појединца, према пракси Суда чак и неутрална фотографија која прати причу која приказује појединца у негативном светлу представља озбиљно задирање у приватни живот особе која не тражи публицитет.¹³ Даље, истакнут је значај фотографије лика особе јер представља једно од главних обележја њене личности и открива јединствене особине особе, а на темељу властите слике особа се разликује од других особа, стога је право на заштиту властите слике један од битних елемената личног развоја.¹⁴

Поред права на приватни живот овај члан обухвата и заштиту породичног живота, дома и преписке. Појам преписке очито обухвата приватна или пословна писма укључујући и ситуације када је пошиљалац затвореник, обухвата телефонске разговоре чланова породице међусобно или с другим особама, телефонске позиве из приватних или пословних простора а посебно су заштићене електронске поруке (е-пошта), коришћење интернетом, подаци сачувани на рачунарским меморијама, укључујући тврде дискове и дискете.¹⁵

Један од најважнијих случајева који треба поменути у овом контексту је предмет *Volodina v. Russia*¹⁶ јер се у овом предмету први пут одлучивало о осветничкој порнографији. Апликанткиња је у представи навела да јој власти нису пружиле довољну заштиту обзиром да је њен бивши партнер, користећи њене личне податке, направио лажни налог на друштвеним мрежама, објавивши њене експлицитне фотографије, и додајући пријатеље и познанике на њен лажни налог. Власти су касниле са процесуирањем овог дела, нису истражиле претње смрћу за које је жртва тврдила да их је добијала, а поврх тога убрзо је случај окончан због застарелости. Подносиатеља представке позивала се на повреду њеног права на приватни живот, а Суд је донео одлуку да је до кршења тог права и дошло наводећи у образложењу одлуке да концепт приватног живота укључује физички и психички интегритет особе који државе имају дужност да штите, чак и ако опасност долази од приватних појединаца. Тиме је Суд потврдио свој став у вези са концептом приватног живота који је установљен у пракси Суда у наведеним претходним одлукама.

Суд је у својој пракси дела сајбер насиља, сајбер узнемиравања и злонамерног лажног представљања категорисао као облике насиља над женама и децом који могу да наруше њихов физички и психички интегритет с обзиром на њихову рањивост. Једна од пресуда у којој је истакнуто да је сајбер

¹² Водич кроз члан 8. Конвенције – Право на поштовање приватног и породичног живота, стр. 35, доступно на: [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://ks.echr.coe.int/documents/d/chr-ks/guide_art_8_hrv](https://ks.echr.coe.int/documents/d/chr-ks/guide_art_8_hrv), приступљено: 15.04.2025.

¹³ Case of Rodina v. Latvia, Applications nos. 48534/10 and 19532/15, чл. 131.

¹⁴ Case of López Ribalda and others v. Spain, Applications nos. 1874/13 and 8567/13, чл. 87-91.

¹⁵ Водич кроз члан 8. Конвенције – Право на поштовање приватног и породичног живота, стр. 98.

¹⁶ Volodina v. Russia (no. 2), app. no. 40419/19.

узнемиравање један од аспеката насиља над женама и девојчицама је *Buturugă v. Romania*.¹⁷ Овакво схватање поклапа се са ставом ауторке из претходног поглавља о простирању важења достигнутих стандарда из Истанбулске конвенције у вези са спречавањем и борбом против насиља над женама и насиља у породици и заштитом права жена на случај осветничке порнографије.

3.2. Санкционисање у појединим европским земљама

У СР Немачкој не постоје закони који регулишу осветничку порнографију али је она позната и санкционисана кроз судску праксу која тренутно законодавство примењује и на случајеве осветничке порнографије. Енглеска, Велс и Француска познају у свом законодавству дело осветничке порнографије. У Закону о кривичном правосуђу и криминалу: „објављивање приватне сексуалне фотографије или филма је кривично дело ако је обелодањивање извршено без пристанка појединца који се појављује на фотографији или филму и са намером да се изазове невоља појединца“¹⁸. У овим земљама освета као мотив инкорпорирана је у биће кривичног дела. У Италији, кривично дело осветничке порнографије уведено је чл. 612 у Кривични законик Италије 2019. године. „Ако дело не представља теже кривично дело, свако ко, након што их је створио или украо, пошаље, испоручи, уступи, објави или шири слике или видео записе полних органа или сексуално експлицитног садржаја, који су намеравани за приватну употребу, без сагласности заступаних лица, казниће се затвором од једне до шест година и новчаном казном од 5,500 евра; иста казна важи за свакога ко, након што је примио или на други начин набавио слике или видео записе, пошаље, испоручи, уступи, објави или дистрибуира без сагласности особа које су приказане са циљем да им нанесе штету“¹⁹. Квалификовани облици овог дела постоје „ако радње почини супружник, чак и ако су раздвојени или разведени, или особа која је или је била повезана емоционалним односом са оштећеном страном или ако су дела извршена путем компјутера или телематских алата, ако су дела учињена према лицу у стању телесне или психичке инфериорности или према трудној жени“²⁰.

Осветничка порнографија своје место је нашла и у кривичном законодавству Републике Хрватске које је за нас посебно интересантно јер је предложени законски опис кривичног дела осветничке порнографије у нашој земљи сличан ономе који постоји у Кривичном законiku Републике Хрватске. Новелом Казненог закона из 2021. уведен је нови чл. 144а Казненог закона

¹⁷ Buturugă v. Romania, app. no. 56867/15.

¹⁸ Section 33 of the Criminal Justice and Courts Act 2015, доступно на: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/2/section/33>, приступљено: 14.04.2025.

¹⁹ Articolo 612 ter Codice Penale, ст.1 и 2, доступно на: <https://www.brocardi.it/codice-penale/libro-secondo/titolo-xii/capo-iii/sezione-iii/art612ter.html>, приступљено: 14.04.2025.

²⁰ Исто, ст. 3.

којим се прописује ново кривично дело под именом „злоупотреба снимке сполно експлицитног садржаја“. Овим чланом прописано је да: „ко злоупотреби однос поверења и без пристанка снимање особе учини доступним трећој особи снимку сполно експлицитног садржаја која је снимљена уз пристанак те особе за особну употребу и на тај начин повреди приватност те особе, казниће се казном затвора до једне године; ако починитељ почини то казнено дело употребом рачунарског система или на други начин изради нову или преиначи постојећу снимку сполно експлицитног садржаја и ту снимку употреби као праву те тиме повреди приватност особе на тој снимци исто ће се казнити казном затвора до једне године, међутим уколико ово казнено дело почини починитељ путем рачунарског система или мреже или на други начин због чега је снимка постала доступна већем броју особа, казниће се казном затвора до три године“²¹. Као основни облик санкционисани су и права и псеудопорнографија а казне су исте и у једном и у другом случају. Тежи облик постоји ако снимак постане доступан већем броју особа. Хрватски аутори сматрају да је и у њиховом законодавству изменом овог назива избегнут појам “осветничка порнографија”, управо из разлога што се мотив освете као циљ и не налази у његовом опису па је нагласак на заштити поверења и постојању пристанка.²² Хрватски закон није инкорпорирао мотив освете у биће кривичног дела, док је ово кривично дело регулисао као последично кривично дело - за постојање дела захтева се наступање последице у виду повреде приватности особе са снимка. Недостатак оваквог регулисања је непостојање више квалификованих облика овог кривичног дела- нпр. у случају наступања теже последице по жртву, ако је жртва малолетник итд. Такође, сматрамо да је захтев за наступање последице повреде приватности сувишан јер би се према природи ствари морао подразумевати.

3.3. Санкционисање на нивоу ЕУ у контексту заштите права на приватност

У области заштите права на приватност најважнија је Уредба ЕУ 2016/679- Општа уредба о заштити података – *GDPR*, која је ступила на снагу 2018. године, којом је Европска унија настојала да ојача и стандардизује европски регулаторни оквир о приватности и заштити личних података с обзиром на изазове дигиталног доба. Овом уредбом у чл. 17 уведено је ново „право на заборав“. Предвиђено је да: „лице на које се односе подаци има право да му руковалац без непотребног одлагања омогући брисање података о личности који се на њега односе, а руковалац има обавезу да обрише

²¹ Казнени закон Републике Хрватске (НН, бр. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22), чл. 144а.

²² Maskalan, K., *нав. дело*, стр. 19.

податке о личности без непотребног одлагања, ако је испуњен један од неколико услова"²³. Другачије означено и као право на брисање, даје титулару овлашћење на брисање његових личних података уколико подаци више нису неопходни за сврхе за које су прикупљени, уколико се радило о незаконитом прикупљању података, уколико је лице на које се подаци односе опозвало пристанак или поднело приговор, када подаци о личности морају бити избрисани у циљу извршења законских обавеза руковоца и када су подаци о личности прикупљени у вези са коришћењем услуга информационог друштва. Као један од највећих интернет претраживача, *Google* је, како би се сузбило дељење снимака осветничке порнографије и онемогућило праћење *URL* веза које воде до експлицитног садржаја, припремио обрасце за кориснике који служи уклањању експлицитних или интимних личних слика без пристанка са *Google*-а. Услови за уклањање осветничке порнографије су: да је на слици појединац који тражи уклањање, да је приказан го, у сексуалном или интимном чину као и да појединац на снимање или учествовање у таквом чину није пристао или да је, пак, појединац пристао на суделовање и на снимање, али само за приватну употребу. *Google* је одиграо значајну улогу у обликовању орава на заборав јер је био виновник у случају који је претходио доношењу Уредбе ЕУ о заштити права на приватност података и који се сматра прецедентом којим је први пут уведено право на заборав у ЕУ иако не под тим називом при чему су, као законски основ за одлуку послужили други документи ЕУ као што је Повеља ЕУ о основним правима.²⁴

На сличан начин је у нашем праву регулисано право на заборав у чл. 30 Закона о заштити података о личности из 2018. године који је донет како би инкорпорирао стандарде ЕУ законодавства у наш правни систем сходно захтевима који су постављени у оквиру процеса придруживања Србије Европској унији. У чл. 30 овог закона предвиђено је право на брисање података о личности: лице на које се подаци односе има право да се његови подаци о личности избришу од стране руковоца, а руковалац је дужан да без непотребног одлагања податке о личности избрише у следећим случајевима тј. под условима који су преписани из Уредбе ЕУ о заштити података. Услови су следећи: 1) када подаци о личности више нису неопходни за остваривање сврхе због које су прикупљени или на други начин обрађивани; 2) када лице на које се подаци односе је опозвало пристанак на основу којег се обрада вршила, у складу са чл. 12. ст. 1. тач. 1) или чл. 17. ст. 2. тач. 1) овог закона, а нема другог правног основа за обраду;

²³ Чл. 17 Уредбе ЕУ 2016/679- Опште уредбе о заштити података – GDPR, доступно на: <https://gdpr.eu/tag/gdpr/>, приступљено: 22.04.2025.

²⁴ *Google Spain SL and Google Inc. v Agencia Española de Protección de Datos (AEPD) and Mario Costeja González (C-131/12)*, доступно на: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62012CJ0131>, приступљено: 22.04.2025.

3) када је лице на које се подаци односе поднело приговор на обраду у складу са чл. 37. ст. 1. овог закона, а нема другог правног основа за обраду који претеже над легитимним интересом, правом или слободом лица на које се подаци односе или чл. 37. ст. 2. овог закона; 4) када су подаци о личности незаконито обрађивани; 5) када подаци о личности морају бити избрисани у циљу извршења законских обавеза руковооца и 6) када су подаци о личности прикупљени у вези са коришћењем услуга информационог друштва из чл. 16. ст. 1. овог закона.²⁵

Поред *GDPR*-а, треба напоменути напоре Европске комисије у циљу спречавања осветничке порнографије у оквиру измене Закона о дигиталним услугама. Наиме, Европска комисија поднела је предлог новог чл. 24б, који је своју крајњу компромисну формулацију добио у складу са постигнутим договором између представника Европске комисије, Европског већа и Европског парламента.²⁶ Члан 24б имао је за циљ да боље регулише функционисање интернет платформи на којима се приказује порнографски садржај и обезбеди већу заштиту жртвама осветничке порнографије и других кривичних дела против полне слободе. Већа заштита успоставила би се тако што је било предвиђено да корисници који шире порнографски садржај верификују себе путем двоструке регистрације (путем е-поште и мобилног телефона). Даље, било је предвиђено да модератори који раде на тим платформама морају бити професионалци обучени да идентификују сексуално злостављање засновано на сликама, укључујући садржај за који постоји велика вероватноћа да је незаконит. Такође, у Предлогу је регулисана и пријава порнографског садржаја од стране појединца који је на њему а да за то није дао свој пристанак. Појединци би имали могућност да обавесте платформу са тврдњом да се, сликовни материјал који их приказује или наводно приказује, дистрибуира без њиховог пристанка и да платформи дају доказе о њиховом физичком идентитету. У том случају, садржај који је достављен на овај начин био би суспендован без непотребног одлагања. Међутим, до усвајања ове одредбе није дошло због политичког компромиса између органа ЕУ да се предност да решавању других питања а не регулисању онлајн порнографског садржаја, што је представљало велики корак уназад у борби против осветничке порнографије.

²⁵ Чл. 30 Закона о заштити података о личности из 2018.године (Сл. гласник РС, бр. 87/2018).

²⁶ Compromise amendments .../.../2021 Regulation of the European Parliament and of the Council on a Single Market For Digital Services (Digital Services Act) and amending Directive 2000/31/EC 2020/0361 (COD), доступно на: chrome-extension://efaidnbmnnnnibpcajp cglclefindmkaj/https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/plmrep/COMMITTEES/IMC O/DV/2021/12-13/DSACA9_EN.pdf, приступљено: 22.04.2025.

4. Увођење новог кривичног дела у законодавство РС-позитивноправне одредбе КЗ и предлози *de lege ferenda*

Позитивно право Републике Србије не познаје кривично дело осветничке порнографије нити кривично дело „злоупотреба снимка интимне садржине“. Међутим, постоје одређена кривична дела у важећем Кривичном законнику под која може да се подведе и кривично дело осветничке порнографије. Оно што представља проблем је чињеница да подвођење овог недозвољеног понашања под неку од већ познатих законских инкриминација зависи искључиво од слободног судијског уверења, од судског тумачења законских одредби у сваком индивидуалном случају што даље имплицира непотпуну и неједнаку заштиту жртава и друштва од оваквих чињења. Садашња регулатива познаје кривична дела: неовлашћено фотографисање (чл. 144) и неовлашћено објављивање и приказивање туђег списка, портрета и снимка (чл. 145). Основни облик кривичног дела познаје више алтернативних радњи извршења: 1) неовлашћено сачињавање фотографског, филмског, видео или другог снимак неког лица, при чему се осетно задире у његов лични живот, 2) предаја или 3) показивање трећем лицу или 4) на други начин омогућавање трећем лицу да се са снимком упозна. Радња извршења која се састоји у неовлашћеном сачињавању фотографског, филмског, видео или другог снимак неког лица не поклапа се са радњом извршења осветничке порнографије где се најчешће снимци интимне садржине сачињавају са знањем и пристанком жртве али без пристанка за јавно објављивање и омогућавање трећим лицима да се са њим упознају. Изузетно, у ретким случајевима пристанак не постоји ни за јавно приказивање ни за само сачињавање снимка, када је до његовог настанка дошло тајно, кришом, злоупотребом поверења партнера. Такође, код кривичног дела осветничке порнографије не захтева се да се снимком „осетно задире у лични живот жртве“ имајући у виду да се тако нешто подразумева када је у питању приказивање сексуалне интиме и интимних делова тела појединца. Предаја, показивање трећем лицу или на други начин омогућавање трећем лицу да се са снимком упозна су алтернативне радње извршења које су и радње извршења предложеног кривичног дела „злоупотреба снимка интимне садржине“ како ћемо касније видети. За кривично дело неовлашћено фотографисање предвиђена је новчана казна или казна затвора до једне године. Ова прописана кривична санкција је блажа од санкције која би требало бити прописана за кривично дело осветничке порнографије (затвор од три месеца до три године и новчана казна у предлогу), што значи да не одражава на прави начин тежину кривичног дела и сврху кажњавања. Предвиђени тежи облик који постоји ако ово дело учини службено лице у вршењу службе није адекватан тежи облик за кривично дело осветничке порнографије чији тежи облик по правилу треба да постоји ако је снимак постао доступан већем броју особа, ако су наступиле тешке последице за

оштећеног или је дело учињено према малолетном лицу, или је учињено од стране више лица или према више лица, или је предат, показан и на други начин учињен доступан снимак полне садржине која представља кривично дело.

Неовлашћено објављивање и приказивање туђег списка, портрета и снимка из чл. 145 КЗ, пак, састоји се од објављивања или приказивања списка, портрета, фотографије, филма или фонограма личног карактера без пристанка лица које је спис саставило или на кога се спис односи, односно без пристанка лица које је приказано на портрету, фотографији или филму или чији је глас снимљен на фонограму или без пристанка другог лица чији се пристанак по закону тражи и тиме осетно задире у лични живот тог лица. За извршење овог дела предвиђена је новчана казна или казна затвора до две године, што чини ово кривично дело тежим од претходно али ипак са блажом казном него што би требало да буде кажњен починилац кривичног дела осветничке порнографије као „друштвено опаснијег“ дела. Истина је да водећи се мотивом којим је дело учињено, починиоца осветничке порнографије суд може теже казнити али само у оквиру законом прописане казне за ово дело; као отежавајућу околност суд може ценити и злоупотребу поверења између партнера. Код овог кривичног дела радње извршења су објављивање или приказивање- не и само показивање или омогућавање трећем лицу да се са њим упозна што је радња извршења код осветничке порнографије, што даље значи да суд највероватније неће установити постојање кривичног дела осветничке порнографије уколико није дошло до објављивања или приказивања (имплицира чињење доступним већем броју лица). Као и код претходно анализираних дела, поставља се питање да ли интернет и друштвене мреже могу да буду средство извршења- одговор је потврдан.²⁷

Ниједно од ова два законом предвиђена дела не одговарају у потпуности суштини осветничке порнографије; још мање се поклапају радње извршења кривичног дела полно узнемиравање (чл. 182а)- предузима се по предлогу и обухвата широк спектар понашања где се само екстензивним тумачењем може закључити да би се осветничка порнографија могла подвести под полно узнемиравање, јер несумњиво производи штетне последице које су неопходне да би полно узнемиравање постојало; и кривичног дела приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетних лица за порнографију (чл. 185) - које је ужег обима јер обухвата само малолетне жртве.

У току јавне расправе поводом измена и допуна Кривичног Законика, Аутономни женски центар, Транспарентност Србија, и АСТРА – Акција против трговине људима поднели су Предлоге за измене и допуне Кривичног

²⁷ Исто, стр. 167.

законика Републике Србије²⁸ 2022. године а који су подржани од стране већег броја организација цивилног друштва и појединаца. Између осталог, постојала је иницијатива да се КЗ допуни новим кривичним делом "неовлашћено дељење и злоупотреба снимка интимне садржине". Међутим, овај предлог није нашао места у касније усвојеном Нацрту закона о изменама и допунама Кривичног законика²⁹. У наведеном Предлогу, уместо термина осветничка порнографија, предложено је да се ново кривично дело регулише чл. 145а, да се налази одмах иза кривичног дела Неовлашћено објављивање и приказивање туђег списка, портрета или снимка из чл. 145 и да носи тачан назив "злоупотреба снимка интимне садржине"³⁰. Основни облик овог кривичног дела, према Предлогу, постоји уколико би учинилац „без пристанка лица које се налази на фотографском, филмском, видео или другом приватном снимку полне садржине такав снимак предао или показивао трећем лицу или му на други начин омогућио да се са њим упозна“. За основни облик предвиђено је да ће се учинилац казнити затвором од три месеца до три године и новчаном казном. Истом казном казниће се и учинилац који употребом рачунарских или других технологија направи лажни или преиначи постојећи снимак и исти употреби као прави, чиме је санкционисана појава *deepfake*-а. Дело би имало два тежа облика и то: 1) ако је дело из ст. 1. и 2. овог члана учињено путем рачунарске мреже или средстава информационах или других технологија или на други начин због чега је снимак постао доступан већем броју особа, учинилац ће се казнити затвором од шест месеци до три године и новчаном казном; и 2) ако су услед дела из ст. 1-3. овог члана наступиле тешке последице за оштећеног или је дело учињено према малолетном лицу, или је учињено од стране више лица или према више лица, или је предат, показан и на други начин учињен доступан снимак полне садржине која представља кривично дело, учинилац ће се казнити затвором од две до десет година и новчаном казном. Предвиђено је и да наведени члан садржи дефиницију приватног снимка полне садржине иако би таква дефиниција пре могла бити део чл. 112 посебног дела КЗ - „значење израза у овом закону“; приватним снимком полне садржине сматра се снимак који приказује лице, полне органе, наго тело или делове тела лица које није дало пристанак за предају, показивање или на други начин чињењем доступним таквог снимка. Предлаже се да се гоњење за дело из ст. 1. овог члана предузима по предлогу, као и да ће се

²⁸Доступно на: chrome-extension://efaidnbmnnnnibpcajpgclclefindmkaj/https://preugovor.org/upload/document/preugovor_amandmani_na_kz_final_sr.pdf, приступљено: 12.04.2025.

²⁹Доступно на: <https://www.mpravde.gov.rs/sekcija/53/radne-verzije-propisa.php>, приступљено: 12.04.2025.

³⁰Предлози за измене и допуне Кривичног законика Републике Србије из 2022. године, стр. 31-32.

снимци и посебне направе којима је учињено дело из ст. 1-4. овог члана одузети.

Предложена регулатива садржи одредбу да ће се гоњење за основни облик предузети по предлогу. Супротно од тога, Александар Оленик, самостални народни посланик, поднео је предлог измена Кривичног законика по којем би осветничка порнографија постала кривично дело које се гони у потпуности по службеној дужности³¹. Гоњење *ex officio* у духу је одредби Истанбулске конвенције, која у чл. 55 прописује да ће „чланице обезбедити да истраге односно судски поступци... не зависе у потпуности од извештаја односно пријаве коју је поднела жртва уколико је кривично дело у потпуности односно делом почињено на њеној територији, и да поступак може да се настави чак и ако жртва повуче своју изјаву односно пријаву“³². Поступци *ex parte* критиковани су и од стране GREVIO групе која је успостављена као део механизма за праћење примене Конвенције у циљу осигуравања делотворног спровођења у државама чланицама. У Предлозима за измене и допуне Кривичног законика Републике Србије сачињене од стране организација цивилног друштва, предложено је да се основни облик гони по предлогу, а тежи по службеној дужности. И то може бити прихватљиво решење, с обзиром да се и у Републици Хрватској ово кривично дело гони по предлогу. У сваком случају, аутор није за решење по којем би се сви облици овог кривичног дела гонили по предлогу јер то не би било у складу са достигнутим међународним стандардима у области заштите права жртава.

5. Закључак

Сагласни смо са поднетим предлозима стручне и шире јавности о увођењу кривичног дела осветничке порнографије са сличним садржајем као што је то предложено од стране Предлога невладиних организација из 2022. године где би овакво недозвољено понашање било инкримнисано као злоупотреба снимка интимне садржине. Са изнетим предлогом за измене и допуне Кривичног законика делимично је сагласна и теорија. Наиме, поједини аутори сматрају да „како би се у Републици Србији извршиоци осветничке порнографије адекватно казнили, биће неопходно изменити

³¹ Доступно на: <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/da-li-ce-osvetnicka-pornografija-postati-krivichno-delo-i-goniti-po-sluzbenoj-duznosti-aleksandar-olenik-za-danas/#:~:text=Aleksandar%20Olenik%2C%20samostalnik%20narodni%20poslanik%2C%20danas%20je%20predsednik%20u%20krivi%20C4%8Dno%20delo%20koje%20se%20goni%20po%20slu%20C5%BEbenoj%20du%20C5%BEnosti>, приступљено: 12.04.2025.године.

³² Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици 2011. године, доступно на: <chrome-extension://efaidnbmninnibpcajpcglclefindmkaj/https://rm.coe.int/1680462540>, приступљено: 12.04.2025.

постојећа кривична дела или увести ново кривично дело³³. Стога, увођење новог кривичног дела не мора бити једино решење како би се овакво понашање санкционисало, али је, према нашем мишљењу, најбоље (што се потврдило у пракси других држава које су се одлучиле да у своје кривичне законике уведу дело осветничке порнографије). Издавање нежељеног понашања које се састоји из чињења доступним приватног снимка полне садржине трећим лицима без пристанка жртве и његово посебно санкционисање чини да наведено понашање буде лако препознато и прецизно означено као непожељно у друштву. Уколико би се такво понашање само подводило под радње извршења већ у закону одређених кажњивих дела, његово санкционисање зависило би у потпуности од става судске праксе и тумачења закона у сваком конкретном случају. Иако би то донекле пружало одређену заштиту жртвама осветничке порнографије, она би била оскудна и непотпуна. Како би санкционисање кривичних дела кроз кривични законик испуњавало своју сврху специјалне и генералне превенције тј. како би их одвратило од таквог чињења, појединци морају бити свесни да је такво понашање означено као недозвољено и да за последицу има тачно одређену кривичну санкцију. Залажемо се за решење по коме би се ово кривично дело гонило по службеној дужности, или макар његови тежи облици *ex officio*, а основни *ex parte* - по предлогу. Сматрамо да постојање мотива освете не треба бити пресудно за постојање овог кривичног дела, зато је предложени текст законске норме адекватан јер суштина треба бити на недостатку пристанка жртве да се такав снимак преда, показује или да се омогући трећим лицима да се са њима упознају. Мотиве освете и остале околности свакако треба ценити као отежавајуће у сваком конкретном случају.

Предложено је да се пропише одузимање материјала- снимака и посебних направа којима је учињено дело. У вези са тим, нагласили би да није довољно само одузети спорни снимак. Већи је проблем наћи и обрисати сваку умножену копију са интернета као и сваки преузети снимак са интернета на приватни рачунар што може бити изузетно тежак посао. Свакако, неопходно је уредити одузимање материјала тако да буде у потпуности испоштовано „право жртве на заборав“ како је то регулисано у праву ЕУ. Неопходно је у будућности уредити рад порнографских страница, група и платформи на интернету на тај начин да не буде могуће да се садржај поставља анонимно већ да се починилац може идентификовати. Треба, између осталог, постојати могућност да жртва затражи брисање материјала у законом одређеним случајевима, а модератори морају бити обучени да, и пре постављања садржаја на платформу, препознају уколико је порнографски материјал продукт вршења кривичног дела и у старту забране његово постављање.

³³ Димовски, Д., *пав. чланак*, стр. 172.

*Marija Milojević, LL.M., Research Associate
Faculty of Law, University of Kragujevac*

REVENGE PORN AS A PROBLEM OF MODERN SOCIETY - INTERNATIONAL STANDARDS, MODERN INCRIMINATIONS AND NORMATIVE FRAMEWORK IN THE REPUBLIC OF SERBIA

Summary

Revenge pornography is a widespread problem of modern society and it is increasing, given the fact that with the development of technology, new ways and more diverse opportunities appear in order to make distribution of recordings with pornographic content without the consent of the victim more easier and faster. There is an increased need for the incrimination of this socially undesirable behavior. In the following, we will analyze the practice of the European Court of Human Rights in relation to the problem of revenge pornography, present the method of incrimination of this illegal behavior in individual countries, as well as international standards and activities at the EU level aimed at protecting the right to privacy in the digital environment. Finally, we will present the state of our legislation together with proposals for amending the Criminal Code and introducing a new criminal offense "misuse of intimate footage" and suggestions regarding the subjected incrimination, taking into account all the previously mentioned theoretical and practical problems in shaping the legal regulation.

Key words: *revenge pornography, misuse of intimate footage, protection of the right to privacy, pornography without consent, deepfake pornography.*

Литература

Davidson, J., Livingstone, S., Jenkins, S., Gekoski, A., Choak, C., Ike, T., Phillips, K., *Adult Online Hate, Harassment and Abuses: A Rapid Evidence Assessment*, University of East London, 2019.

Димовски, Д., *Осветничка порнографија: криминолошки и кривичноправни аспект*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, (98)/2023.

Маскалан, К., *Осветничка порнографија*, дипломски рад, Правни факултет Свеучилишта у Загребу, 2023.

Franks, M. A., *Drafting an Effective "Revenge porn" Law: A guide for legislators*, 2015, доступно на: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2468823, приступљено: 15.04.2025.

Citron, D. K., *Hate Crimes in Cyberspace*, Harvard University Press, 2014.

Правни извори

Buturugă v. Romania, app. no. 56867/15, ECHR.

Case of López Ribalda and others v. Spain, Applications nos. 1874/13 and 8567/13, ECHR;.

Case of Rodina v. Latvia, Applications nos. 48534/10 and 19532/15, ECHR.

Codice Penale, доступно на: <https://www.brocardi.it/codice-penale/libro-secondo/titolo-xii/capo-iii/sezione-iii/art612ter.html>, приступљено: 14.04.2025.

Compromise amendments .../.../2021 Regulation of the European Parliament and of the Council on a Single Market For Digital Services (Digital Services Act) and amending Directive 2000/31/EC 2020/0361 (COD), доступно на: [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/plmrep/COMMITTEES/IMCO/DV/2021/12-13/DSACA9_EN.pdf](chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/pcajpcglclefindmkaj/https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/plmrep/COMMITTEES/IMCO/DV/2021/12-13/DSACA9_EN.pdf), приступљено: 22.04.2025.

Google Spain SL and Google Inc. v Agencia Española de Protección de Datos (AEPD) and Mario Costeja González (C-131/12), доступно на: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62012CJ0131>, приступљено: 22.04.2025.

The Criminal Justice and Courts Act 2015, доступно на: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/2/section/33>, приступљено: 14.04.2025.

Volodina v. Russia (no. 2), app. no. 40419/19, ECHR.

Водич кроз члан 8. Конвенције – Право на поштовање приватног и породичног живота, стр. 35, доступно на: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_8_hrv, приступљено: 15.04.2025.

Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода 1950.године, преузето: 2024, 3. децембар, http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SRP.pdf

Закон о заштити података о личности (Сл. гласник РС, бр. 87/2018).

Khadija Ismayilova v. Azerbaijan, Applications nos. 65286/13 and 57270/14, ECHR.

Казнени закон Републике Хрватске (НН, бр. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22).

Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици 2011. године, доступно на: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://rm.coe.int/1680462540>, приступљено: 12.04.2025.

Нацрт закона о изменама и допунама Кривичног законика, доступно на: <https://www.mpravde.gov.rs/sekcija/53/radne-verzije-propisa.php>, приступљено: 12.04.2025.

Независни извештај НВО о примени Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља према женама и насиља у породици у Србији из 2023.године (Извештај за ГРЕВИО комитет), доступно на: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.cpz.rs/wp-content/uploads/2023/07/Izve%C5%A1taj-za-GREVIO-CP%C5%BD-2023..pdf>, приступљено: 12.04.2025.

Предлози за измене и допуне Кривичног законика Републике Србије, доступно на: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://preugovor.org/upload/document/preugovor_amandmani_na_kz_final_sr.pdf, приступљено: 12.04.2025.

Приручник за праћење примене Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (Истанбулске конвенције), доступно

на: <chrome-extension://efaidnbmnnnnibpcajpcgplefindmkaj/https://www.sigurnamreza.ba/upload/documents/novembar%202018/Prirucnik%20GREVIO%201.pdf>, приступљено: 12.04.2025.
Уредба ЕУ 2016/679- Општа уредба о заштити података – *GDPR*, доступно на: <https://gdpr.eu/tag/gdpr/>, приступљено: 22.04.2025.

Новински чланци

Chiarini, A., *I was a victim of revenge porn*, The Guardian, Nov. 19, 2013.

Simpson, J., *Revenge Porn: What is it and how widespread is the problem?*, The Independent, July 2, 2014.

Јеремић, В., *Да ли ће осветничка порнографија постати кривично дело и гонити по службеној дужности: Александар Оленик за Данас*, Доступно на: <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/da-li-ce-osvetnicka-pornografija-postati-krivicno-delo-i-goniti-po-sluzbenoj-duznosti-aleksandar-olenik-za-danas/#:~:text=Aleksandar%20Olenik%2C%20samostalni%20narodni%20poslanik%2C%20danas%20je%20predsedniku,krivi%C4%8Dno%20delo%20koje%20se%20goni%20po%20slu%C5%BEbenoj%20du%C5%BEnosti>, приступљено: 12.04.2025.